

**COSTUMISME I REGIONALISME
EN LA LITERATURA VALENCIANA
(1837-1937)**

CARLES J. BARQUERO GENOVÉS

Costumisme i regionalisme en la literatura valenciana (1837-1937)

Pròleg de Miquel Nicolás

Diputació
de València

Àrea de
Cultura

institució
alfons
el magnànim

Institut
Interuniversitari
de Filologia
Valenciana

VALÈNCIA, 2024

Edició composta amb lletra Andralis ND OSF i Andralis ND SC
i impresa sobre paper Printset Ivori de 90 g/m² i cartolina Image Silk de 350 g/m²

- © 2024, Carles J. Barquero Genovés
- © 2024, del pròleg: Miquel Nicolás Amorós
- © 2024, d'aquesta edició:

Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

Institució Alfons el Magnànim
Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació
Corona, 36 — 46003 València
Tel.: +34 963 883 169
maganim@dival.es
www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-1156-048-1

DL: V-2218-2024

Disseny de la col·lecció: Fèlix Bella
Disseny de la coberta: Juan Nava
Maquetació de la coberta: Pablo Pastor
Fotografia de la coberta: Retallable. Col·lecció Carles J. Barquero
Maquetació: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV)
Impressió: Impremta Diputació de València

Índex

Pròleg *Miquel Nicolás* 11

1. Introducció general al costumisme 17
2. Cap al costumisme primerenc (1837-1849) 45
3. El costumisme ple (1844-1863) 65
4. La petjada de Constantí Llombart (1875-1893) 91
5. Costumisme i pairalisme (1885-1911) 113
6. La petjada de Blasco Ibáñez (1893-1901) 143
7. Els darrers ecos del costumisme (1895-1926) 159
8. La febre regionalista en l'art (1909-1937) 177
9. Costumisme i regionalisme a les comarques del nord 211
10. Costumisme i regionalisme a les comarques del sud 243
11. Conclusions generals 273

Bibliografia 279

Índex d'escriptors valencians citats 289

10. Costumisme i regionalisme a les comarques del sud

10.1 Introducció

La concentració urbana al litoral de la Plana de Castelló contrasta amb el policentrisme dels territoris del sud. Alcoi, Alacant, Elx, Monòver, Dénia, Oriola... viuen per separat la seua peculiar esplendor demogràfica i industrial. El resultat lògic d'aquesta disgregació és l'atomisme de les propostes literàries; podríem parlar fins i tot d'un cert *minifundisme cultural* que afavoreix encunyacions com "escola d'Oriola", "poetes d'Elx" o "Escola de Monòver" (Ramos 1966). Les escasses mostres de literatura costumista que trobem al sud són quasi sempre productes mestissos, fruits tardans de l'acomodació dels cànons del costumisme a contextos ideològics ben dissímils.

La inferència és que, al contrari del que ha estat habitual fins ara, aquest darrer capítol tindrà una fesomia en mosaic, formada per una sèrie d'apartats que rarament establiran vincles mutus. L'ordre en què tractarem cadascun d'eixos apartats atindrà sobretot a la conjuminació de dos itineraris: el cronològic, que mirarà d'abordar primer les obres més antigues i després les més modernes; simultàniament, el geogràfic, que mirarà de traçar un recorregut aproximat de nord a sud.

Al capdavall, i malgrat l'aparent heterogeneïtat, els escriptors costumistes del sud ajuden a completar el panorama que hem traçat fins ara. Llurs obres revelen l'important paper que la interpretació del paisatge ocupa en el camp de batalla entre ideologies, ben entrat el nou segle xx. Costums, oficis tradicionals i personatges intrahistòrics (camperols sobretot) seran entesos de molt diferent manera segons el punt de vista de cada subjecte-escriptor. Allunyades ja de les coordenades del segle xix, la majoria de les obres resultants, o bé coincidiran amb el costumisme sols de forma casual, o bé utilitzaran alguns trets costumistes per a dissoldre'ls en un producte més acordant amb els nous temps.

10.2 Monòver: Joaquim Amo i Amancio Martínez

Com hem remarcat en la introducció, el costumisme naix a l'empara de la premsa escrita. El desenvolupament d'aquesta, vinculat sempre a les classes mitjanes i altes i als contextos urbans, pot ser entès com un símptoma de l'auge de la nova burgesia.

Però aquest relat, que la crítica descriu sobretot per a les ciutats grans, també té aplicació als centres urbans de menor entitat, com Monòver. Segons ens recorda Paül Limorti (1993: 150) aquesta població va viure un important impuls econòmic a començaments del segle xx, especialment en els anys de la restauració borbònica, quan la crisi de la fil·loxera castigà les vinyes franceses i dinamitzà de retruc les explotacions valencianes. Les fotografies de l'època, moltes d'elles arreplegades per Francisco Montoro (1991) ens mostren una població en plena efervescència, amb centres d'instrucció musical, impremtes, cafés i espais de socialització burgesa.

Convertit en un nucli econòmic comarcal, Monòver esdevingué també un centre cultural de relatiu interès durant el primer terç del xx, amb autors com Silvestre Verdú Verdú (Marcolán), Queremón Alfonso i, sobretot, José Martínez Ruiz (Azorín). La saó d'aquesta *collita literària* l'aportà sobretot l'aparició al poble de la premsa, que es desenvolupà sobretot a partir de 1901, any en què aparegué el periòdic *El Pueblo* (1901-1914), fundat i dirigit per Joaquim Amo Abad.

Fill de notari i llicenciat en dret per la Universitat de València, Amo (Monòver 1872-1915) fou un home d'ideologia progressista, republicana i federalista, en la línia de polítics com Salmerón o Pi i Margall. Sempre des del seu Monòver natal, exercí com a impressor, escriptor, periodista i polític. Des del primer moment, Amo convertí el diari *El Pueblo* en centre de difusió per a les idees republicanes. És a partir de 1906 quan el diari comença a incloure una secció en valencià, per millor dir en un valencià fortament dialectal, específicament monover (*munovero*) i transcrit a partir de l'ortografia castellana. En un principi la secció no té nom, i els personatges ficticials que hi intervenen, tampoc. La majoria de les ocasions se'ns presenten diàlegs ficticis entre *camperos*, és a dir, llauradors de l'àmbit rural de Monòver.

Sols a partir de l'article "Masiano y Cañís" (1907) comença a prendre forma el personatge central, l'onque (oncle) Canyís, el qual començarà a assumir el protagonisme a causa del seu especial carisma. El personatge, en eixe sentit, va omplint-se d'atributs, físics i psicològics, a mesura que *El Pueblo* consolida la seua secció. Canyís se'ns descriu com un *campero* relativament jove, nascut a finals del XIX a la partida del Secanet. Sol portar barret al bescoll, *cigarro* a la boca i un gaiato sempitern que constitueix un dels seus més visibles signes d'identitat. Aferrat als plaers bàsics, és un enamorat de les dones, del descans i del menjar.

Resulta complicat traçar un perfil ideològic del personatge, més encara de la seua actitud davant dels fets que refereix. Per començar, Canyís té unes idees més aviat progressistes. No podia ser d'una altra manera, tot considerant l'ideari republicà del seu creador. Anticlericalisme i anticaciquisme són dos dels puntals ideològics del personatge. Encara podem notar una tercera línia de força en el discurs d'aquest ens fictici, una mena d'aprensió natural cap als elements sofisticats, un cert conformisme que naix de l'amor a les coses senzilles i repetides, i que sol plasmar-se en un llenguatge sentenciós i escèptic:

— La sensia des homens... ¿Qué vols qu'el diga?

— Pos siga lo que vullga, mentres el secanet estiga en el matex puesto. Poro en totes estes coses el mon va enreat. Es agüelos de matros eren més felisos.

— Faches lo que faches el que té mencha y el que no té pasa fam. ("El estiu", 1913)

A mi, cuan fa fret, me quirda mes la atensió un brasero que no el peliodic. Y handa preferiría qu'es poetas que me regalasen un garbó de sarméns en lloc de una chorrá de versos. ("Invernisa", 1914)

Igual que els llauradors de Bernat i Baldoví, Canyís pondera la importància dels plaers senzills, però a diferència d'aquells, el *campero* no predica l'escepticisme ni l'abstencionisme polític. Per altra banda, i en contrast amb els personatges de Guinot o Pasqual

Tirado, Canyís no és un guardià de la tradició. La seua actitud no és mai conservadora en l'ordre moral. No és, com Nàsio de Pagés, un llaurador vell que aprova o censura els nous costums. No actua tampoc, com els llauradors vells de *De la meua garbera*, defensant la unió a la terra i a les tradicions. Canyís és escèptic però incisiu. Sap ridiculitzar els costums antics quan van en contra dels ideals liberals. Pot ser el *campero* més típic i en l'article següent disfressar-se de *chorovito* i anar a Monòver a alternar amb els burgesos. El tret que millor el defineix és l'agudesia d'enginy. Sap callar perquè els altres personatges es posen a si mateixos en ridícul.

Des del plànol textual, alguns aspectes de les *Canyisaes* encaixen de ple amb els trets del costumisme: per exemple, el fet que es tractara de publicacions seriades o la ficcionalització del narrador en la forma d'un personatge amb identitat pròpia. Fins i tot podríem fer menció dels jocs metatextuals que sovintegen els escrits de Canyís, i que es van fent més freqüents a mesura que el personatge guanya en popularitat i lectors:

- Bueno, ¿y qué es lo que se le ofrese?
- Pos mire usted asentarme un rato ahi en la baldosa y aná enterándome de todo, porque yo soy Cañís.
- ¡Ah! ¿usted es ese campero que escribe en El Pueblo?
- El mismo. (“La festa de San Chuan”, 1909)

Ya tot Munove y son terme sap lo mol que yo valc y la trasendencia que tenen es meus escrits; per tot lo cual aguarde, de un día pa atre, que el rey me quirde pa consultame sobre es més graves problemas internasionals (“Una felisitasió”)

En aquests escrits originals, atribuïbles segons els indicis a Joaquim Amo, Canyís aconsegueix també una missió ben pròpia dels textos costumistes: la crítica i descripció sobre els assumptes quotidians. La mirada curiosa del protagonista viatja per cafés, casinos, terres de llaurança i cases riques i pobres. La utilització del valencià, en concret en el dialecte local, i la caracterització de Canyís com a home rústic, aconsegueixen una doble missió: la primera, generar certa distància respecte als lectors que llegien *El Pueblo*, burgesos

que sabien expressar-se en castellà. La segona missió, més subtil, té un efecte ideològic: si un home de camp pot entendre els problemes socials i detectar-ne les principals carències, llavors és que les veritats que expressa són universals.

Passant a la segona *meitat* de les *Canyisaes*, aquella que resulta de la intervenció d'Amancio Martínez, apreciem que l'element costumista es fa discursivament més explícit. Passa d'afectar els motlles textuals a tocar el contingut. Es manifesta sobretot en dos aspectes que analitzarem tot seguit: l'al·lusió a les celebracions del cicle festiu i la presència d'un missatge més conservador:

- a) Són nombroses les entrades on Canyís conta la seua experiència en una festa o celebració. Trobem, per exemple, articles com “Lo que fa un campero el día de la Mare de Déu” (1906), “Es berenes” (1907), “La mona” (1910), “Es festes” (1912) i “El estiu” (1913). Ara bé, en la majoria d'ocasions la perspectiva no és global. Molt menys zenital, com la del costumisme clàssic. Ben al contrari, les al·lusions descriptives, sempre breus i exemptes d'ideologia, no tarden a donar pas a petites anècdotes o diàlegs que desemboquen en un quadre còmic i que acaben desfent-se en frases intranscendents.
- b) En algunes altres entrades notem certs comentaris que apunten cap a una visió conservadora, reticent als canvis i escèptica respecte a les novetats i les modes. Estem, ací sí, alineats amb el discurs prototípicament costumista. El notem quan l'autor malparla de les modes en la forma de vestir (“Es dones”, 1907), quan critica l'avanç de la vida moderna (“Coses noves”, 1909) o quan parla dels capritxos excessius dels xiquets (“Diálogo de carré”, 1913):

Abans tots llevavem espardeñes, y huy tan s'han atirat a la sabata, que ya no saben com feles. Exes que lleven tacó alt, com si s'agancharen en el portal y anigueren a caure de cap. [...] Tot moneries y ganes de allansá a pedre es peus. Lo matex es pot pegá per retallase el faldó de la camisa.

La visió crítica, tradicionalista, amiga de l'austeritat i enemiga de la frivolitat, passa a majors en alguns articles on Canyís enlaira judicis molt més generals. Hi subjau una visió pessimista, escèptica respecte al progrés, i la paraula *costum*, potser no per casualitat, es mostra com un bàlsem, com un valor segur. Per damunt de tot, se'ns presenta el "verdaré munovero" com una persona de costums. Refractari als canvis, el seu immobilisme no té tant a veure amb la defensa de certes tradicions com en l'afecció incòlume a la comoditat de les coses segures, pràctiques i senzilles. Tot plegat, la seua actitud té poc d'ideològic i molt d'indolent:

Y es que la naturalesa del mon te tan arrailáes es costums com matros. La costum está abans que res. ("Estiuencia", 1911)

Munove sempre será el mateix. Vulc dí els munoveros, porque així com per Nadal, en este poblet no se pensa més qu'en la fasegura y en chuá un rato al monte, així tamé, en aplega el més de Agost, ya no pensem més qu'en cuernos. [...] Ca poble te la seua costum, y no hay de Deu ni Santamaria que puga rompre eixa costum. ("Es costum", 1911)

Cal afegir que aquesta visió té el seu complement en determinats passatges on l'autor (potser Martínez mateix) lloa a través de Canyís la senzillesa de determinats aspectes de la vida tradicional. Un exemple és la descripció laudatòria de la casa de la Riba en l'article "Una vesita de soca" (1910), però el cas paradigmàtic el tenim en aquest article del mateix any on el llaurador Canyís pondera la bellesa del seu camp i sembla menysprear les bagatelles de la vida *urbana* de Monòver:

Cada dia que pasa estic, més enamorat de este secanet.

No podeu feguravos lo satisfet que uno está sentat en la cuina y espatarrat daván de un tronco que creme bé.

El arie rum y chiula per damún d'es teulaes y chumeneres; poro al ranco de la cuina no aplega la frescó y disfrutes sucarrante es espardeñes y handa es camáls del pantaló.

De cuan en cuan, el gos li lladra a una enrastrá de pampols que el arie agrana, y alguna bandá de teulains piula fuchin del fret.

Per la esprá apagues el foc un rato y acudim a un belem que

tenim aprop. Aquí, la guitarra no para de rascase y el ball de la malagueña fá suá a tot el que se encuentre michanamén templat. No hay fadrí ni fadrina que al hora de la sopa no hacha ballat una vintena de voltes. ¡Y com ballen! ¡Ya vullguereu vatros, tení un belem d'estos en el treato pa chuplavos es morros. (“Al rancó del foc”, 1910)

Com podem veure, cap de les dues *meitats* dels articles de Canyís resulta del tot compatible amb la definició de costumisme, si bé les dues, d'una forma o de l'altra, tenen aspectes puntuals que encaixen amb determinats trets del corrent. Es tracta d'un diagnòstic que, com hem pogut observar, resulta comú a moltes de les obres literàries del segle xx que hem tractat: el costumisme, com a moda ja caduca, ha deixat pas a uns altres aires. Així i tot, tant els seus automatismes discursius com la ideologia que li donà peu encara impregnen la formació intel·lectual dels diferents autors.

Acceptant la hipòtesi de la doble intervenció, els articles de Canyís se'ns revelen com un palimpsest escrit i reescrit després. Del suposat original podem destacar certes dinàmiques textuais encara calcaldes de la premsa costumista europea; de la segona intervenció, mampresa per Amancio Martínez, podem dir que participa d'una versió més evolucionada del costumisme, aquella que posa el focus en les tradicions i les festes, i que es caracteritza per un punt de vista més conservador. Ambdues, en tot cas, formen un díptic lloable. I no tant pel realisme de les celebracions descrites, sinó per l'impagable retrat dialectal i per l'autenticitat i frescor dels personatges, captats en la seua essència quotidiana.

10.3 Altea: Francesc Martínez i Martínez

Carmelina Sánchez-Cutillas, neta de Francesc Martínez (1866-1946) és també autora de la principal biografia d'aquest intel·lectual alteà. En les seues ratlles, l'escriptora ens vindica el seu avi com un autèntic humanista, un lletraferit, posseïdor d'una gran biblioteca i expert en l'obra cervantina. La imatge, lluny d'estar esbiaixada per l'esperable admiració familiar, és del tot exacta, i es correspon amb la

valuable tasca cultural que sabem que Martínez va desenvolupar. De fet, no és arriscat afirmar que l'autor d'Altea és un dels escriptors de formació cultural més sòlida d'entre tots els que hem tractat fins ara.

A banda de la seua formació, un altre aspecte interessant d'aquest autor, i que pot resultar-nos útil per analitzar la seua obra, és la ideologia. En eixe sentit, tant la mateixa Sánchez-Cutillas (2006: 138-139) com Josep Maria Baldaquí (2012: 11) coincideixen a caracteritzar Martínez com un home d'ideologia progressista, simpatitzant primer de la facció demòcrata i després del republicanisme federal. La sensibilitat valencianista és la darrera nota a destacar. Sánchez-Cutillas recorda que el seu avi ingressà de ben jove en Lo Rat Penat i València Nova, i que participà en la campanya a favor de l'Estatut d'Autonomia del 1936 (2006: 82).

Els trets personals, l'interés per la cultura i la sensibilitat valencianista convergeixen en el concepte tradicional de *folklore*, entés —segons la definició original— com *saber popular* o *saber del poble*. Creiem important retrobar el significat d'aquesta paraula per tal de concentrar-nos en el seu sentit original. Per a Martínez, el folklore és un nínxol més del saber, una branca que cal implementar per tal de posar el País Valencià a la mateixa altura que uns altres llocs d'Europa. Martínez és un investigador del saber popular, i els trets de les seues obres així ho reflecteixen. Per a ell, totes les obres són vàlides si aporten alguna cosa al coneixement del *saber popular*. Comprovem, doncs, en primera instància, que el centre de gravetat no es troba per a Martínez en la literatura, sinó en l'aplec de trets culturals específics, siguen valencians o sols propis d'Altea.

Tenint en compte aquesta visió, és més fàcil entendre les dues obres més importants d'aquest escriptor. La primera, anomenada *Arreplega de llegendes, costums i tradicions del Regne de València*, va eixir a la llum el 1927. La segona, *Còses de la meua terra (la Marina)* aparegué en tres volums publicats els anys 1912, 1920 i 1946. El caràcter *folklòric* d'aquestes obres s'aprecia en els aspectes que tenen en comú. En primer lloc, les dues revelen la pruija per *cartografiar* un espectre de manifestacions culturals molt ampli. Així, podem comprovar com Martínez no sols arreplega tipus i costums, sinó molt especialment refranys, sussuïts, cançons, jocs infantils... Aquesta voluntat és més

visible en les *Còses de la meua tèrra* que en l'*Arreplega*. Així i tot, també en aquesta última s'acomoda material de tipus divers: descripcions de festes, llegendes, petits contes, algun *cas extraordinari* i fins i tot unes breus consideracions sobre ortografia.

La segona característica comuna als dos llibres, i potser la més destacable, és la minimització de la càrrega ideològica explícita. És un tret que separa Martínez d'altres autors anteriors que, com Martí i Gadea, posaven la descripció folklòrica al servei d'un bé doctrinal major. L'escriptura de Martínez entra ben poques vegades en declaracions morals o polítiques. La relativa absència autorial, comentada suara, marca un clar contrast entre l'obra de Martínez i la tònica de les obres costumistes, caracteritzades sempre per la hipertròfia del narrador.

Centrant-nos en el costumisme *per se*, cap dels dos gèneres tradicionals d'aquest corrent (escena i tipus) es troben representats en les obres de Francesc Martínez. Alguna descripció puntual com la de Jimo Valls (*Còses... I*, 41) o la de Fray Vicent Nomdedéu (*Còses... II*, 141) s'acosta al tipus, i alguna descripció de festes populars inclou mencions a l'ambient que la rodeja, com en el cas de la fireta de l'Ascensió (*Arreplega...*, 57-62). Són, en tot cas, simples coincidències, excepcions que confirmen la regla. Dins el mateix plànol estilístic, sobra dir que Martínez tampoc compleix amb cap de les convencions discursives que sí que véiem per exemple en Joaquim Amo, com ara els jocs metatextuals. Tenint en compte l'objecte d'estudi, tampoc les classes burgeses ni els ambients urbans es troben al punt de mira de l'autor.

Una altra qüestió és si l'actitud de Martínez correspon, ja en el terreny ideològic, a la d'un autor costumista. En aquest sentit, poques vegades l'escriptor d'Altea fa afirmació explícita d'intencions, i quan ho fa sempre és per a subratllar el seu compromís amb l'estudi del folklore, de la cultura popular. L'únic passatge en què notem una declaració més manifesta és en el pròleg de *Còses de la meua tèrra*, on el rerefons costumista sembla voler-hi aflorar. És l'única ocasió en què Martínez parla com una persona preocupada per la possible desaparició dels elements culturals que descriu:

Com les costums es perden, les persones desapareixen, y ab elles, la memoria, no sols dels fets, sino encara del orige de frasses consagrades per l'us constant, he pensat recullir en este llibret un manoll de còses pertanyents a persones, fets y dits, alguns d'els que apenes es recorden. [...] Invenció no la hi há; de mòdo que açó no son qüentos ni invencions; no he fet més que transcriurer lo que personalment he conegut y observat, y repetir les que ma bona agüela, en les hòres de la sesta de l'estiu, quant yo era cich, em contava [...] Ara, en el portal de la vellea, yo les imprente pera que no's perguen. (*Còses...*, I, V)

La declaració d'intencions no deixa lloc a dubte. Ara bé: actua Martínez com un costumista? Vicent Simbor (1988: 66) traça dues diferències entre l'obra de l'autor alteà i la dels costumistes clàssics. La primera, la descripció de fets passats i no presents, com farien els costumistes del XIX; la segona, l'excés de detallisme descriptiu. De les dues raons exposades, la segona ens sembla més pertinent. La profusió de detalls, el "detallisme científista" és un dels aspectes més significatius de l'obra de Martínez, un dels seus trets més distintius. Òbviament, és una qualitat que l'allunya del costumisme i remarca una volta més la importància concedida a l'objecte d'estudi entés per si mateix. Un bon exemple és el relatiu a la festa de Sant Antoni del Porquet, inclosa dins *l'Arreplega de llegendes...* (110-122). Davant la necessitat de parlar d'aquesta celebració, l'autor no opta per fer-ne una descripció concreta, vivencial i plena de subjectivitat. Altrament, mira de consignar en petits paràgrafs com se celebra la festa en diferents poblacions: Benigànim, Altea, València, Villamalur, Aiòder i Canals.

Les diferents conclusions que hem embastat fins ara han anat precipitant alguns dels trets més distintius de l'obra de Francesc Martínez: propòsit etnogràfic (*folklòric*), minimització de la càrrega ideològica, relatiu absentisme autorial, escassa voluntat d'estil, pretés detallisme científista. Tots ells coincideixen en una sola conclusió: el nostre autor no pot incloure's dins la nòmina dels escriptors costumistes. Sí que és cert que en alguna descripció de festivitats i en un parell de *tipus* pot convergir amb certs codis temàtics (que no estilístics) del costumisme. Es tracta d'una conseqüència col·lateral

del tot inevitable, ja que el centre temàtic hi és compartit. Ara bé: l'actitud de Martínez és més la d'un etnògraf. Toca la literatura sols en la mesura que aquesta li permet expressar amb bellesa i amenitat una sèrie d'informacions que han d'arribar al lector en forma de *saber*.

Des dels anys de publicació de *Còses de la meua terra* i d'*Arreplega...* els estudis etnogràfics, no sols al País Valencià, han experimentat un auge notable. S'han desvestit de bona part de les seues servituds literàries i han guanyat en valor autònom. El decalatge resultant té en cert mode la culpa que avui en dia puguem acostar-nos a l'obra de Martínez des de l'angle literari. També que apliquem als seus escrits l'etiqueta costumista. Es tracta, però, d'un miratge motivat per un problema de perspectiva. No costa gens imaginar que si l'erudit d'Altea haguera viscut en l'època actual, no haguera emprat les formes literàries fer a fer-nos arribar la seua obra.

10.4 Costumisme i regionalisme des de la ciutat d'Alacant

10.4.1 Introducció

De les quatre principals ciutats valencianes, Alacant és, sens dubte, la que presenta una fesomia més diferenciada. Mentre que València, Castelló i Elx es troben a certa distància de la costa, Alacant és ciutat de mar; mentre que les altres tres estan envoltades d'una vega fèrtil, Alacant està envoltada de terres improductives. En la seua peculiar dialèctica amb el *cap i casal*, la ciutat del sud s'ha definit sempre com una ciutat mercantil i portuària enfront d'una València que vindicava, fins i tot en la literatura, el seu caràcter agrari. Tal com el tòpic afirma, València ha viscut sempre d'esquena al mar i de cara a l'horta, i Alacant d'esquena al camp i de cara al port. Per a reblar-lo, caldria afegir que la geografia allargassada del País, el sistema radial de comunicacions i la divisió provincial han afavorit que les dues ciutats hagen viscut també mútuament d'esquena.

Segons Emili Rodríguez-Bernabeu (2005), la històrica desconexió entre Alacant i el seu *hinterland* provincial s'ha traduït en una mena d'orgull de pertànyer a la ciutat enfront de la ruralia (2005: 68). Podem entendre, doncs, que la literatura de tema local feta des d'Alacant